

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ GERONTOOSVITI V UKRAINI

© Гарасимів Т. З., 2019

На основі чинного національного законодавства, міжнародно-правових актів проаналізовано теоретико-правові аспекти геронтоосвіти в Україні. Обґрунтовано, що освіта упродовж усього життя є передумовою забезпечення права на освіту та зайнятості людей похилого віку. Зокрема, у Декларації Міжнародної конференції з проблем старіння підкреслено, що відсутність можливості отримувати освіту в літньому віці може стати причиною відчуження, ізоляції, роз'єднаності поколінь, маргіналізації тощо. Доведено, що зміст та пріоритетність заходів соціальної політики геронтоосвіти повинні бути взаємопов'язаними зі стратегією соціально-економічного розвитку країни, регіону і визначатися на основі науково обґрунтованої оцінки гостроти і значущості спричинених життям проблем, а також з урахуванням потреб та інтересів літніх громадян.

Ключові слова: геронтоосвіта, люди похилого віку; соціальна гарантія; університет третього віку; соціальні послуги; старіння населення; правове забезпечення; міжнародно-правові акти.

Т. З. Гарасимів

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ GERONTOOBRAZOVANIYA V UKRAINE

На основе действующего национального законодательства, международно-правовых актов проанализированы теоретико-правовые аспекты геронтообразования в Украине. Обосновано, что образование на протяжении всей жизни является предпосылкой обеспечения права на образование и занятость пожилых людей. В частности, в Декларации Международной конференции по проблемам старения подчеркнуто, что отсутствие возможности получать образование в пожилом возрасте может стать причиной отчуждения, изоляции, разобщенности поколений, маргинализации и др. Доказано, что содержание и приоритетность мер социальной политики геронтообразования должны быть взаимосвязанными со стратегией социально-экономического развития страны, региона и определяться на основе научно обоснованной оценки остроты и значимости выдвинутых жизнью проблем, а также с учетом потребностей и интересов пожилых граждан.

Ключевые слова: геронтообразование, старики; социальная гарантия; университет третьего возраста; социальные услуги; старение населения; правовое обеспечение; международно-правовые акты.

Т. З. Гарасимів

Institute law, psychology and innovative education
 Lviv Polytechnic National University
 Department of Theory and Philosophy of Law
 Sc. D., Prof

THEORETICAL-LEGAL ASPECTS OF GERONTOEDUCATION IN UKRAINE

On the basis of current national legislation, international legal acts analyze the theoretical and legal aspects of gerontoeducation in Ukraine. It is substantiated that lifelong learning is a prerequisite for ensuring the right to education and employment for the elderly.

In particular, the Declaration of the International Conference on Aging emphasizes that the lack of opportunity to receive education in the elderly can cause alienation, isolation, separation of generations, marginalization and more. It is proved that the content and priority of social policies of gerontoeducation should be in line with the strategy of socio-economic development of the country, the region and be determined on the basis of scientifically-based assessment of the severity and importance of the problems posed by life, as well as taking into account the needs and interests of senior citizens.

Key words: gerontoeducation, elderly people; social guarantee; third-year university; social services; population aging; legal support; international legal acts.

Постановка проблеми. Кардинальні зміни у соціально-демографічній структурі населення, стійке зростання частки людей похилого віку вимагають формування нових уявлень про геронтокультуру суспільства, роль літніх людей у соціальному розвитку. Хоча літні люди є основними ресурсами для своїх громад, вони стикаються із великим ризиком маргіналізації. Літні люди часто відчують як соціальну девальвацію, так і бідність у разі виходу на ринок праці; коливання фінансового ринку призводять до зменшення доходів і соціальної незахищеності, незалежно від історії зайнятості, особливо в країнах з економікою, що розвивається, і з перехідною економікою.

Пропагована концепція продуктивного старіння не може вичерпуватися тільки зведенням правил, життєвих принципів, позицій, ставлення до літніх людей, старості. Це філософія старіння, яка допомагає людині зберегти певний життєвий тонус і оптимізм, впевненість у розумності, особистій та суспільній корисності своїх дій. Важливе місце у цьому займає геронтоосвіта, що повинна сформувати новий вигляд старості – активного, компетентного, діяльнісного, наповненого життєвою енергією і сенсом періоду життя. Залучення старших людей до оволодіння сучасними технологіями і навчання комп'ютерній грамотності в поєднанні з іншими важливими темами дає неймовірний ефект: розкриваються нові горизонти, нові сфери діяльності, покращується емоційний фон і врешті-решт – поліпшується якість життя. Права людини і “якість життя” або “задоволеність життям” чітко взаємопов'язані. Будь-яке навмисне перешкоджання досягненню задовільного і продуктивного життя – це вторгнення в права людини. Права літніх людей нічим не відрізняються від прав будь-якої іншої людини. Однак ризик для реалізації цих прав зростає тією мірою, якою фізична або розумова слабкість (інвалідність) накладають обмеження на деяких літніх людей.

Освіта впродовж усього життя є передумовою забезпечення права на освіту та зайнятість людей похилого віку. У Декларації Міжнародної конференції з проблем старіння підкреслено, що відсутність можливості отримувати освіту в літньому віці може стати причиною відчуження, ізоляції, роз'єднаності поколінь, маргіналізації тощо.

Геронтоосвіта покликана навчити людей похилого віку технологіям мультикультурного та глобального світу, адаптації до нових соціально-економічних умов, допомогти приймати усвідомлені рішення на виборах усіх рівнів, захищати свої права, не обмежуючи прав інших, з повагою і терпимістю ставитися до різних систем поведінки. Необхідно всіма формами освіти виробляти у літніх людей здатність до самонавчання і сприйняття нового, щоб людина почала сама або з однолітками вирішувати свої проблеми, не покладаючись повністю на державні органи. Основні цілі, яких прагне досягти геронтоосвіта, – це партиципація (участь, включення), соціалізація, інтеграція, незалежність і самостійність, що пов'язані одна з одною і діють як загальні освітні принципи. Зміст та пріоритетність заходів соціальної політики геронтоосвіти повинні узгоджуватися зі стратегією соціально-економічного розвитку країни, регіону і визначатися на основі науково обґрунтованої оцінки гостроти і значущості висунутих життям проблем, а також з урахуванням потреб та інтересів літніх громадян. Попри поширені упередження, що літні люди менш здатні до навчання та засвоювання нових навичок, практика доводить, що вони можуть і повинні бути активними користувачами сучасних технологій та інноваційних продуктів, а вирішальне значення для цього мають інвестиції у навчання впродовж життя.

Аналіз дослідження проблеми. Проблема старіння населення є предметом вивчення сьогодні безлічі фахівців як у нашій країні, так і за кордоном. Ця сфера сучасного наукового знання

достатньо досліджена в медицині, однак правові проблеми все ще активно розробляються. Проблеми надання соціальних послуг особам похилого віку неодноразово ставали тією чи іншою мірою предметом вивчення багатьох учених, серед яких, зокрема: В. С. Андреев, Є. І. Астрахан, В. О. Ачаркан, Н. Б. Болотіна, Н. О. Вигдорчик, В. М. Догадов, М. Л. Захаров, А. Д. Зайкін, Р. І. Іванова, А. А. Кархція, Л. І. Лазор, П. М. Маргієв, О. Є. Мачульська, І. В. Оклей, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипко, О. І. Процевський, В. Д. Роїк, І. М. Сирота, Б. І. Сташків, Г. В. Татаренко, Є. Г. Тучкова, Я. М. Фогель, О. І. Холостова, Н. М. Хуторян, О. Г. Чутчева, О. М. Ярошенко та ін.

Мета статті – на основі чинного національного законодавства, міжнародно-правових актів визначити теоретико-правові аспекти геронтоосвіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливим проявом соціальної відповідальності сучасної держави є дотримання гарантій та виконання соціальних зобов'язань стосовно громадян похилого віку. Забезпечуючи реалізацію принципів солідарності поколінь та гуманності у життєдіяльності суспільства на своїй території, поважаючи внесок, зроблений старшими поколіннями у розвиток країни, держава створює умови, за яких особи, що дожили до похилого віку, можуть розраховувати на підтримку і допомогу. Такі підтримка і допомога означають і надання соціальних послуг особам похилого віку. Люди похилого віку – одна із найчисленніших категорій отримувачів соціальних послуг в Україні, що зумовлено як особливостями самого періоду життя цих людей, так і збільшенням у структурі населення осіб віком 65 років і старших. Згідно з даними Державної служби статистики України, ці зміни в структурі населення помітні навіть за останні п'ять років: на 1 січня 2012 р. частка осіб понад 65 років у загальній структурі населення України становила 15,2 % [1], а на 1 січня 2017 р. збільшилася до 16,2 % [2]. Прогнозовано, що в 2025 р. частка населення України віком понад 65 років зросте до 21 % [3, с. 17]. В Україні швидке старіння населення загострюється проблемами низького рівня життя громадян та складністю сучасних ринкових відносин. Соціальні послуги покликані пом'якшити становище осіб похилого віку, яке для багатьох із них характеризується поєднанням погіршення стану здоров'я та матеріальної скрути.

Основними рамковими документами, які регламентують державні соціальні гарантії та зобов'язання щодо осіб похилого віку і формують політику стосовно цих осіб на загальнодержавному рівні, є закони України “Про пенсійне забезпечення”, “Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування”, “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”, “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій”, “Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні”, “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про жертви нацистських переслідувань”, “Про соціальний захист дітей війни”, “Про соціальні послуги”.

Отже, державні соціальні гарантії та зобов'язання, що надаються особам похилого віку, можна умовно поділити на соціальне страхування, яке представлене пенсійним забезпеченням, соціальними виплатами і допомогами, надання соціальних пільг, соціальне обслуговування. Серед державних соціальних гарантій і зобов'язань, передбачених для осіб похилого віку, особливу роль відіграють соціальні послуги (які можуть надаватися у формі матеріальної допомоги або соціального обслуговування), у зв'язку зі значними змінами обсягу і характеру побутових та медичних потреб, характерних для літнього віку.

Зважаючи на роль соціальних послуг у забезпеченні державних соціальних гарантій та зобов'язань перед особами похилого віку, науковці пропонують відділяти таку окрему функцію державних органів влади, як державне управління у сфері надання соціальних послуг особам похилого віку, тобто діяльність держави, що здійснюється органами державної влади для забезпечення умов щодо розроблення та виконання законодавчих актів, власних рішень і завдань, спрямованих на раціональне та ефективне використання наявних ресурсів для забезпечення соціальних прав і гарантій осіб похилого віку [4, с. 13].

Для задоволення потреб осіб літнього віку в соціальних послугах різних видів, виконання зобов'язань перед відповідною категорією населення та забезпечення соціальних гарантій держава організовує функціонування мережі закладів соціального обслуговування, де особи похилого віку можуть отримати комплекс соціальних послуг. Діяльність державних закладів соціального обслуговування координують Міністерство соціальної політики та Міністерство охорони здоров'я України. Заклади соціального обслуговування для осіб похилого віку підпорядковані як безпосередньо Міністерству соціальної політики або Міністерству охорони здоров'я так, і, наприклад, міській чи обласній раді (іншому органу місцевого самоврядування) або державній адміністрації населеного пункту, але їхню роботу завжди певною мірою контролює одне зі згаданих міністерств.

Окрім того, держава виконує соціальні гарантії та зобов'язання перед громадянами похилого віку і через функціонування закладів, які забезпечують призначення та виплату пенсій (Пенсійний фонд України і його територіальні органи), надання соціальних допомог, призначення соціальних пільг та виплат (департаменти та управління праці та соціального захисту, територіальні центри соціального обслуговування, центри з нарахування та здійснення соціальних виплат). Роботу цих закладів координує Міністерство соціальної політики або міністр соціальної політики як, наприклад, Пенсійний фонд, діяльність якого, оскільки він має статус центрального органу виконавчої влади, координує Кабінет Міністрів України через міністра соціальної політики. Заклади, у яких особам похилого віку надають соціальні допомоги, призначають соціальні пільги та виплати, зазвичай підпорядковані міським чи обласним радам або державним адміністраціям чи відповідним департаментам у їх складі, однак їхня робота повинна бути узгодженою з Міністерством соціальної політики.

Закони України “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про соціальні послуги” визначають, що до сегмента державних соціальних послуг, які надають особам похилого віку, належать: соціально-побутові, соціально-медичні, психологічні, юридичні, матеріальна допомога (соціально-економічні), інші послуги, пов'язані із соціальною адаптацією та реабілітацією. Крім того, останнім часом популярності набувають соціально-педагогічні послуги для людей похилого віку у зв'язку з появою поняття “геронтоосвіта” як засобу підтримання інтелектуальної активності.

“Університети третього віку” стали одними із інституцій реального втілення ідеї освіти літніх людей, покликаних активізувати їхню роль у соціумі. В Україні державні соціальні структури із 2008 р. почали роботу щодо впровадження завдань Мадридського міжнародного плану дій з проблем старіння населення, долучившись до проєкту “Університети третього віку”. Їх метою стала робота, спрямована на подолання песимістичних настроїв серед населення похилого віку. Такі соціально-освітні інституції діють на громадських засадах і покликані сприяти соціальній адаптації людей, що вже є пенсіонерами або незабаром ними стануть. Сьогодні освітні програми для людей “третього віку” стали дуже поширеними в усьому світі. Університет забезпечує літній людині належний рівень знань та набуття навичок відповідно до професійної підготовки, гарантує громадянам похилого віку рівні з іншими громадянами можливості навчання, сприятливі умови для повноцінного способу життя [5].

Проблема “активного старіння” поставила перед системою розвитку освітнього менеджменту XXI ст. коло актуальних питань, серед яких: як планувати програми для слухачів університетів третього віку; як організувати освітній процес і до якої міри він має відрізнятися від інших форм і методів навчання дорослих; як збалансувати навчання та соціальні вигоди; чи необхідний баланс між формальним та неформальним навчанням; якою повинна бути мотивація дорослих до навчання [6, с. 33].

В організації регіонального освітнього менеджменту щодо людей похилого віку необхідно враховувати також всю специфіку їхнього соціального статусу, не тільки загалом, але й кожної людини окремо, їхні потреби, біологічні та соціальні можливості, визначені регіональні й інші особливості життєдіяльності. Важливо й те, що в специфічних умовах українського середовища

частина старшого покоління в зв'язку з розпадом СРСР відчуває ще й нині почуття глибокої образи й розчарування, а праця й життя здаються марними та непотрібними. Спірні питання щодо методів, змісту та забезпечення програмами літніх слухачів можна успішно вирішити лише на місцевому або національному рівні, але все в комплексі повинно чітко виражати прерогативу інтересів людей саме третього віку. В цьому аспекті перед освітнім менеджментом постало першочергове завдання: підготувати високопрофесійні кадри, які володіють новими технологіями та методами навчання для успішної реалізації ідеї навчання літніх людей в умовах розвитку економіки знань. Креативні менеджери повинні не тільки бути професіоналами у галузі управління, але й добре знати психологію людини. Етика та соціальна відповідальність стають невід'ємними складниками реалізації високоефективного та самодостатнього регіонального освітнього менеджменту [7, с. 134].

Беручи до уваги, що соціалізація в сучасному світі є процесом, який пролонгований на весь період життя особистості, важливим завданням у постпенсійному періоді є максимально повна можлива збереженість метакогнітивних здібностей особистості. Єдиним засобом підтримки психічно-інтелектуальної активності в похилому віці є усвідомлена цілеспрямована діяльність людини щодо їх збереження. Формальні відносини в житті людей третього віку поступово витісняють неформальні (сім'ю, друзів), у перспективі вони можуть бути сприятливими або несприятливими для їхньої подальшої життєдіяльності. Збільшення частки вільного часу в результаті мінімізації ролей може стати проблемою, якщо людина, старіючи, не знаходить для нього адекватного застосування. Саме в цьому періоді освітній менеджмент повинен реалізовувати підтримувальну функцію [8, с. 224].

З відомих форм навчання стосовно людей третього віку оптимальним є онлайн-навчання. Така форма навчання має низку переваг, а саме можливість адаптувати темп навчання до особливостей психоемоційної сфери людини та навчання максимально широких верств населення без необхідності відвідування занять. Важливим моментом є також зменшення нервової напруги через відсутність змагання з потенційними суперниками. Під час індивідуалізованого навчання легше створити зону психологічного комфорту, що особливо важливо в післяпенсійному періоді з його новими проблемами, які виникають. Віртуальне середовище навчання поступово ставатиме нормою життя. Зміна соціального статусу людини в старості спричинена, передусім, припиненням або обмеженням трудової діяльності, змінами ціннісних орієнтирів, способу життя й спілкування, виникненням ускладнень у соціально-побутовій, психологічній адаптації до нових умов. Це вимагає від регіонального освітнього менеджменту вироблення особливих підходів, форм і методів освітньої роботи з людьми похилого віку. Зазначимо, що економічна ситуація в Україні нині така, що обставини спонукають людей похилого віку активізувати свою позицію, жити насиченішим життям, продовжувати роботу й після пенсійного віку. Тому дуже важливо, щоб суспільство, з огляду на всі економічні, політичні та демографічні фактори, сприяло продовженню активної трудової діяльності літніх людей. Для людей третього віку навчання – це навчання заради власної вигоди, заради особистісного збагачення, коли саме той, хто навчається, визначає для себе, що хоче вивчити, в якому темпі та як саме. Ступінь, до якого навчання в постпенсійному віці сприймається як “освіта” у розумінні забезпечення навчанням того, хто навчається, чи як діяльність, яку він розпочинає, залежатиме від контексту, традицій та культури суспільства [9, с. 113].

Нова парадигма освіти (інтегративна) полягає у тому, щоб не просто передавати знання, а сформуванню вміння адаптуватись до нових умов господарювання та життєдіяльності, мінливого соціально-економічного середовища. В інноваційній моделі освітнього менеджменту освіти принципово розуміють як незавершену [10, с. 33].

Аналіз ситуації щодо підтримки людей третього віку показав, що під час формування соціальної політики як на державному, так і на регіональному рівнях необхідно враховувати такі особливості, як різке зниження соціального статусу й низька мобільність пенсіонерів, пасивна життєва позиція більшості пенсіонерів і неприйняття змін, що сталися в суспільстві. Ці обставини актуалізують процес навчання, що створює умови для позитивної соціалізації громадян третього віку. Сучасний розвиток суспільства потребує безперервної освіти, яка орієнтується на цілісний розвиток людини як особистості протягом усього її життя, на підвищення можливостей трудової й

соціальної адаптації в глобалізованому світі. Кардинальні зміни в соціально-економічному житті, а також стійке збільшення частки літніх у структурі населення регіонів України вимагають формування нових уявлень про геронтокультуру суспільства, яка повинна стати основою організації модернізованого регіонального освітнього менеджменту [11, с. 52].

Висновки. Отже, організація системи освітнього менеджменту в епоху економіки знань спрямована на врахування потреб різних вікових груп дорослого населення в наданні якісних освітніх послуг і специфіки економіки регіонів. Одночасно його територіальна організація повинна враховувати також інтереси суб'єктів, що реалізують послуги на освітньому ринку. Щодо геронтоосвіти, то регіональний освітній менеджмент повинен спиратися на концепції проактивної (ґрунтована на передаванні досвіду й знань людей похилого віку молоді) та реактивної (ґрунтована на навчанні в молодого покоління) їх соціалізації. Їх врахування необхідне під час організації змісту навчання, вибору форм, способів та методів управління навчанням дорослої людини.

Отже, система дозвілля літніх людей у нашій країні поки що на стадії формування, повільно, але неухильно перетворюючись на якісно нову проблему, поступово наближаючись за суттю до стандартів європейських та інших економічно розвинених країн. Тому вважаємо, що у відповідь на виклики часу необхідно працювати над проблемою формування високоефективного геронто-освітнього менеджменту, який міг би стати дієвим інструментом, що допоможе заповнити нішу вільного часу людей третього віку. Метою політики держави повинно бути збереження взаємодії людей похилого віку із соціальним середовищем, залишення їх в активному громадському житті. Розглянутий аспект не вичерпує питання соціально-освітньої підтримки життєвого потенціалу людей третього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розподіл постійного населення України за статтю і віком. Станом на 1 січня 2012 року. Відп. за вип. Г. М. Тимошенко. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/07_2012/zb_rpn_01_2012.zip. 2. Розподіл постійного населення України за статтю і віком. Станом на 1 січня 2017 року. Відп. за вип. М. Б. Тімоніна. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_rpn2017pdf.zip. 3. Галіяш Н. Б. Характеристика основних соціальних проблем людей похилого віку. *Медсестринство*. 2012. № 1. С. 17–19. 4. Стефанова О. А. Механізми державного управління у сфері надання соціальних послуг особам похилого віку: автореф. дис. ... канд. наук з держ. управл.: спец. 25.00.02; Івано-Франківський нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2012. 19 с. 5. Мадридський міжнародний план дій з питань старіння. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT2322.html. 6. Анисимова О. П. Обучение пожилых людей как перспективное направление обучения взрослых. М.: СевКавГТУ, 2006. 85 с. 7. Олександрова М. Д. Проблеми соціальної та психологічної геронтології. СПб, 2004. 203 с. 8. Облес І. І. Навчання людей третього віку як необхідна умова модернізації професійної освіти. *Модернізація загальної та професійної освіти в умовах глобального світу*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 22–23 берез. 2013 р. Запоріжжя, 2013. С. 223–225. 9. Россет Е. Л. Процес старіння населення. Москва, 2004. 155 с. 10. Чеботарев Д. Ф. Геронтология и гериатрия. М.: Знание, 1984. 64 с. 11. Шугалій Н. Генеза та сучасні тенденції розвитку LLL: освіта впродовж життя, модель “народної вищої школи”, розроблена Н. Грудтвігом. *Вища освіта України*. 2013. № 2. С. 48–53.

REFERENCES

1. *Rozpodil postijnogo naseleण्या Ukrayiny` za stattyu i vikom. Stanom na 1 sichnya 2012 roku* [Distribution of permanent population of Ukraine by sex and age]. Responsible for the release G. M. Ty`moshenko. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/07_2012/zb_rpn_01_2012.zip. 2. *Rozpodil postijnogo naseleण्या Ukrayiny` za stattyu i vikom. Stanom na 1 sichnya 2017 roku* [Distribution of permanent population of Ukraine by sex and age. As of January 1, 2017].

Responsible for the release M. B. Timonina. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_rpnu2017pdf.zip. 3. Galiyash N. B. *Xaraktery`sty`ka osnovny`x social`ny`x problem lyudej poxy`logo viku* [Characteristics of major social problems of the elderly]. Nursing. 2012. No. 1. pp. 17–19. 4. Stefanova O. A. *Mexanizmy` derzhavnogo upravlinnya u sferi nadannya social`ny`x poslug osobam poxy`logo viku* [Mechanisms of public administration in the field of providing social services to the elderly]: author. diss. ... cand. of sciences from the state. control: spec. 25.00.02 / Ivano-Frankivsk Nat. tech. un-t of oil and gas. Ivano-Frankivsk, 2012. 19 p. 5. *Madry`ds`ky`j mizhnarodny`j plan dij z py`tan` starinnya* [Madrid International Agenda for Action on Aging]. The Legislation of Ukraine. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT2322.html 6. Anisimova O. P. *Obuchenie pozhilykh lyudei kak perspektivnoe napravlenie obucheniya vzroslykh* [Education of the elderly as a promising area of adult education]. Moscow: SevKavSTU, 2006. 85 p. 7. Oleksandrova M. D. *Problemy` social`noyi ta psy`xologichnoyi gerontologiyi* [Problems of social and psychological gerontology]. St. Petersburg, 2004. 203 p. 8. Oblyes I. I. *Navchannya lyudej tret`ogo viku yak neobxidna umova modernizaciyi profesijnoyi osvity`* [Bringing people of the third century to the forefront of the need for modernization of professional education]. Modernization of foreign and professional education in the minds of the global community: abstract. All-Ukrainian science-practical. conf., 22–23 birches. 2013 p. Zaporizhzhia, 2013. pp. 223–225. 9. Rosset E. L. *Proces starinnya naseleण्या* [The process of the old population]. Moscow, 2004. 155 p. 10. Chebotarev D. F. *Gerontologiya i geriatriya* [Gerontology and geriatrics]. Moscow: Knowledge, 1984. 64 p. 11. Shugalij N. *Geneza ta suchasni tendenciyi rozvy`tku LLL: osvita vprodovzh zhy`ttya, model` “narodnoyi vy`shhoyi shkoly”*, rozroblena N. Grundtvigom [Genesis and modern trends in the development of LLL: lifelong education, a model of “people’s higher education”, developed by N. Grundtvig]. Higher Education of Ukraine. 2013. No 2. pp. 48–53.

Дата надходження: 03.09.2019 р.